

FRA VELFÆRDSBEVÆGELSE TIL LIGELØNSBEVÆGELSE

DE OFFENTLIGE KVINDEFAGS KAMP FOR LIGELØN I FORBINDELSE MED FORLØBET OMKRING OVERENSKOMSTFORHANDLINGERNE 2008

■ ASTRID ELKJÆR SØRENSEN

INDLEDNING

I denne artikel beskriver og argumenterer jeg for, hvordan den stærke ligelønsbevægelse, vi så i forbindelse med forløbet omkring de offentlige overenskomstforhandlinger i 2008, bør ses som en forlængelse af den velfærdsbevægelse, der opstod i 2006 i protest mod VK-regeringens bebudede velfærdsnedskæringer. Igennem velfærdsbevægelsen fik ligelønsbevægelsen både sin indre opslutning og sin brede gennemslagskraft. Tidligere har forskningen ikke beskrevet nogen forbindelse mellem de to bevægelser, og jeg mener derfor med denne artikel at bidrage med noget nyt til forståelsen af forløbet omkring overenskomstkonflikten i 2008.¹

I min analyse fokuserer jeg på de offentlige kvindefag² og deres medlemmer, og hvordan disse først blev centrale for velfærdsbevægelsen og sidenhen skiftede fokus fra velfærd til ligeløn. Igennem ligelønsbevægelsen formåede de offentlige kvindefag for alvor første gang i 25 år at genoplive ligelønsdebatten i medierne såvel som på Christiansborg.

Det er min opfattelse, at ligelønsbevægelsen kan ses som et brud med nogle af de tendenser, kønsforskningen hidtil har beskrevet som gældende for Danmark. Her er det beskrevet, hvordan tilslutningen til en kollektiv ligestillingsbevægelse har været faldende siden rødstrømpebevægelsens nedlæggelse i 1985.³ Christi-

1 Det er dog interessant, at venstrefløjens ved flere lejligheder har beskrevet forløbet som sammenhængende. Et eksempel herpå er Birte Sørensen m. fl: *Tid til nye tider – fotobog over OK08-strejkerne*, København: Forlaget Arbejderen 2008. Her bringes billeder fra demonstrationen 17. maj 2006 sammen med billeder fra strejken i 2008, og for bogens redaktører er denne kobling så naturlig, at der kun sporadisk redegøres for den i bogen indledning.

2 Defineret her som fag, hvor kvinder udgør langt størstedelen af de ansatte – dvs. 75 % eller mere. Grundet det stærkt kønsopdelte arbejdsmarked i Danmark er de fleste store offentlige fag stærkt kvindedominerede – f.eks. hører hele sundhedssektoren og pædagogområdet ind under min definition af kvindefag.

3 Ann-Dorte Christensen og Birte Siim: *Køn, demokrati og modernitet. Mod nye politiske identiteter*, København: Hans Reitzels Forlag 2001, s. 12; Anette Borchost og Drude

na Fiig har nuanceret dette i sin ph.d. afhandling omkring den danske feministiske offentlighed omkring årtusindskiftet. Her konkluderer Fiig, hvorledes det er svært at finde en nutidig feminisme, der er knyttet op på en social bevægelse eller en politisk ideologi, men at man dog kan tale om en form for feministisk offentlighed.⁴ Denne feministiske offentlighed tager i sine medieindlæg primært udgangspunkt i et personligt perspektiv, og dens repræsentanter er kendetegnet ved at være yngre kvinder med en akademisk grad.⁵

Disse tendenser inden for dansk ligestilling, betragter jeg ikke som gældende for den anden halvdel af 2000'erne, i og med at vi så en relativt stor bevægelse, der kollektivt organiserede sig omkring en ligestillings sag. Hermed bryder mine konklusioner altså direkte med de ligestillingstendenser, forskningen har beskrevet som dominerende i 1990'erne og starten af 2000'erne, hvilket kan pege i retning af, at udviklingen måske er ved at skifte. Dette betyder dog ikke, at ligelønsbevægelsen nødvendigvis bør betragtes som en ny form for rødstrømpebevægelse på trods af visse lighedstræk med denne, da den i langt højere grad var knyttet op på en enkeltsag fremfor en ideologi. Ligelønsbevægelsen bør dog heller ikke betragtes som en del af den feministiske offentlighed, Fiig har beskrevet, dels fordi den tog udgangspunkt i et fælles kollektivt problem og ikke i personlige perspektiver, og dels fordi den primært bestod af kvinder med kort eller mellem-lang videregående uddannelse. Hvorledes og om disse to forskellige feministiske grupperinger påvirker hinanden, er en interessant fremtidig overvejelse, som jeg dog ikke kommer ind på i denne artikel.

VELFÆRDSBEVÆGELSEN

I slutningen af 2005 startede VK-regeringen på baggrund af Velfærdskommissionens anbefalinger forhandlingerne vedrørende fremtidens velfærd. Kommissionens analyse gik kort sagt ud på, at fald i arbejdsstyrken såvel som øget pres fra globalisering nødvendiggjorde en række besparelser på velfærdsområdet. Denne analyse tog VK-regeringen grundlæggende til sig, og dens udgangspunkt var derfor, at en kommende velfærdsreform måtte indeholde udgiftsbegrænsninger på velfærdsposterne.⁶

Velfærdskommissionens anbefalinger og regeringens udspil baseret herpå vakte fra starten en del kritik hos fagbevægelsen, såvel som hos det politiske cen-

Dahlerup: *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis*, Frederiksberg: Samfundslitteratur 2003, s. 189.

4 Christina Fiig: "Det vigtigste er debatten", i Anette Borchorst og Ann-Dorte Christensen *Kønsrefleksioner – om magt og mangfoldighed*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag 2006; Christina Fiig: *En feministisk offentlighed – Ph. D-forelæsning, Aalborg Universitet den 23. september 2004*, Aalborg: Freia, 2004.

5 Fiig: *Feministisk offentlighed*, s. 161-162.

6 <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/velfaerdsforliget-2006/> (29.11.2013).

trum-venstre.⁷ Det var dog initiativet *Genstart Danmark*, en nystartet alliance fra 2005 bestående af LO Ungdom,⁸ Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DSU), Socialistisk Folkepartis Ungdom (SFU) og Socialistisk Ungdomsfront (SUF),⁹ der hovedsageligt kom til at stå for den samlede modstand ved at tage initiativ til en række demonstrationer mod besparelserne på velfærden. Demonstrationerne fandt sted 17. maj 2006 i mange af landets byer, og blev af medierne døbt velfærdsdemonstrationerne. Udover ungdomsorganisationerne fra *Genstart Danmark* tilsluttede 86 faglige organisationer og 5 elevorganisationer sig projektet.¹⁰ 17-maj-demonstrationerne blev de største demonstrationer i Danmark siden protesterne mod Schlüter-regeringen i 1985.¹¹

Velfærdsdemonstrationerne havde ikke fokus på ligelønsspørgsmålet, men var bredt rettet imod enhver nedskæring på offentlige ydelser, hvilket fremgår af følgende citat fra arrangørernes pressemeddelelse udsendt kort før demonstrationen: "Regeringens forslag skal fejes af bordet. Vi afviser, at man kan sikre velfærden ved at gennemføre forringelser af efterlønsordning, nedskæringer af dagpenge, kontanthjælp og SU. Det vil tværtimod øge uligheden."¹²

Når demonstrationerne alligevel er interessante at beskæftige sig med i denne analyse, skyldes det, at mange af de fagforbund, som var på arrangørlisten, er at betragte som store kvindeforbund, bl.a. Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund (BUPL), Handel og Kontor (HK), Sygeplejestuderendes Landsammenslutning (SLS) samt Fag og Arbejde (FOA). Parolemæssigt var de dog fuldstændig på linje med de øvrige deltagere, f.eks. begrundede SLS deres deltagelse med, at de er imod nedskæringerne i SU'en:

Regeringens bebudede forringelser af SU-systemet vil få negative konsekvenser for optaget på sygeplejestudiet og dermed den fremtidige mangel på sygeplejersker. Gennemføres ændringerne, vil flere få svært ved at tage sygeplejeuddannelsen – og det i en tid med hurtigt voksende sygeplejerskemangel. Det virker meget ugenomtænkt.¹³

7 <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/velfaerdsforliget-2006/> (29.11.2013).

8 LO ungdom er en paraplyorganisation for 12 faglige ungdomsorganisationer, dette synes dog ikke at have haft nogen betydning for organisations evne til at agere som en samlet enhed i *Genstart Danmark*.

9 SFU.net (29.11.2007): "Genstart Danmark – en samlet ungdoms opposition"; Nanna Westerby Jensen (red.): *SFU's Aktivist Håndbog* København: SFU 2007, s. 111.

10 Dr.dk (8.5.2006): Demonstrationer 17. maj mod velfærdsreform; SLS: "SU-forringelser forstærker fremtidens sygeplejemangel – sygeplejestuderende demonstrerer i hvidt d.17. maj" (pressemeddelelse), 2006; FOA Odense: "Protestdemonstration onsdag den 17. maj 2006", internt nyhedsbrev, 2006.

11 *Tv2Nyhederne* 17. 5 2006: "Største demonstration siden 1985".

12 Dr.dk (8.5.2006): "Demonstrationer".

13 SLS (pressemeddelelse 2006): "SU-forringelser".

Kvindefagene havde stor succes med at få deres medlemmer til møde op til demonstrationerne – særligt de sygeplejestuderende, såvel som BUPL's medlemmer, synes at have været massivt tilstede. Men også plejepersonalet organiseret gennem FOA kom, på trods af at dette ikke er en gruppe, der historisk set er mødt op til demonstrationer.¹⁴

Den 20. juni 2006 indgik VK-regeringen et bredt forlig med Dansk Folkeparti (DF), Radikale Venstre og Socialdemokraterne omkring fremtidens velfærd,¹⁵ som blev modtaget positivt af LO.¹⁶ Denne positive modtagelse skyldtes især, at de besparelser, fagforeningerne og elevbevægelserne primært havde protesteret imod – bl.a. på efterlønnen og SU'en, ikke indgik i det brede forlig. Denne fjernelse af disse besparelser fra det endelig forlig betød, at en stor del af velfærdsbevægelsens organisatoriske kerne forsvandt, da de ikke længere havde grund til at protestere, da deres krav var blevet opfyldt. Således opstod der et magtvakuum. Kvindeforbundene måtte dog konstatere, at på deres arbejdspladser i kommunerne og regionerne ville der stadig blive sparet betragteligt. Regeringens skattestop i kombination med velfærdsforliget medførte nemlig, at næsten alle landets kommuner ved de kommende kommunale budgetforhandlinger ville være nødt til at skære i den borgernære velfærd. Derfor kunne kvindeforbundene argumentere for fortsatte protester, og da besparelserne ville finde sted på et kommunalt niveau, var indgangsvinklen, i hvert fald på overfladen, ny. Forliget medførte altså udover en svækkelse af en velfærdsbevægelse også et skifte i hvilke organisationer, der var de ledende.

Fra demonstrationerne 17. maj havde de mest engagerede af kvindefagernes medlemmer fået konkrete erfaringer med demonstrationsplanlægning. Velfærdsbevægelsen havde således stadig en erfaren base tilbage, og dette kom til udtryk, da de kommunale budgetforhandlinger for 2007 begyndte i september 2006.¹⁷

Næsten alle landets kommuner var som sagt nødsaget til at finde besparelser på de kommunale udgifter for 2007, og blandt disse var Aarhus Kommune en af de hårdest ramte. Her skulle findes 410 millioner kr. – hvoraf en stor del blev taget fra børne- og ungeområdet.¹⁸ Dette fik pædagogerne og pædagogmedhjælperne fra flere af byens institutioner til overenskomststridigt at nedlægge arbejdet den

14 Ingeborg Bach, Inger Marie Marie Dyrberg og Mette Ringsted: "Fra hjemmegående husmor til socialarbejder", i Anne Margrethe Berg m.fl.: *Kvindfolk*, bind 2, København: Gyldendals Bogklub 1986, s. 117-120.

15 Ritzau 20.6.2006: "Velfærdsaftale mødes med kritik".

16 Ritzau 20.6.2006: "Glæde blandt fagforeningerne over velfærdsforlig".

17 Svend Ågesen: *Socialistiske ballademagere – "Nu er vi her igen!"*, Aarhus: Klim 2007, s. 87. Her angiver aktive fra bevægelsen, hvordan de betragter 17. maj 2006 som startskuddet.

18 Steffen Hagemann: "Nedskæringer; Klubber og fritidshjem bliver til SFO", *Børn & Unge* 28, 2006.

13. september,¹⁹ og over de næste 14 dage bredte strejken sig så til resten af landet.²⁰ Det var dog ikke kun landets øvrige pædagoger, der fulgte århusianernes eksempel, men også andre grupper af offentlige ansatte – alle fra store kvindes fag. Heriblandt var både socialrådgiverne²¹ og plejepersonale i ældreplejen,²² som sluttede sig til de demonstrerende og strejkende ultimo september. Dette kan ses som et udtryk for, hvordan velfærdsbevægelsen med pædagogerne som indpiske-re formåede at tilpasse deres strategi, så bevægelsen kunne overleve skiftet i den overordnede politiske ramme.

Strejkerne var planlagt individuelt af hver enkelt institution, og i starten forsøgte BUPL faktisk at overtale pædagogerne til at stoppe protesterne.²³ Derfor kan vi udlede, at strejkerne opstod på et græsrodsniveau. Efterhånden som protesterne bredte sig, endte flere fagforeninger, herunder BUPL, FOA og 3F dog med at slutte aktivt op om de strejkende både økonomisk og mediemæssigt. Fagforeningerne blev således mere eller mindre tvunget ind i velfærdsbevægelsen af deres egne medlemmer.

På trods af at velfærdsbevægelse havde skiftet fokus til lokale besparelser, formåede den alligevel at være en samlet national bevægelse. Dette skete dels ved at koordinere protesterne landet rundt, og dels ved at kommunikere til og gennem medierne, at man anså kommunernes besparelsesbehov for at være et udslag af regeringens økonomiske politik.²⁴ Denne nationale strategi kan også ses afspejlet i, at BUPL, FOA og Forældrenes landsforening den 2. oktober afleverede over 100.000 underskrifter mod velfærdsforringelserne i kommunerne til statsminister Anders Fogh Rasmussens kontor.²⁵ Den genoplivede velfærdsbevægelses styrke blev dog for alvor tydelig ved Folketingets åbning dagen efter, hvor der var indkaldt til demonstration mod velfærdsbesparelserne i landets kommuner. Demonstrationerne havde ca. 50.000 deltagere på landsplan²⁶ – dette var færre end i foråret – men imponerende set i forhold til det slag, velfærdsbevægelsen havde fået med Velfærdsforliget i juni.

Selvom velfærdsbevægelsen skiftede lederskab fra *Genstart Danmark* til de kvindedominerede fag hen over sommeren 2006, forblev dagsordenen dog ca. den samme – nemlig protest mod nedskæringer i velfærden. Kvindefagernes engagement i bevægelsen synes således udadtil altruistisk, hvor fokus var på nedskæringerne negative betydning for brugerne. De offentligt ansatte risikerede selvfølgelig også at miste jobs på grund af nedskæringerne, men fokus på omkost-

19 dr.dk (27.9.2006): "Demonstration foran Århus Rådhus".

20 Ritzau 29.9.2006: "Forsat masser af aktioner mod besparelser landet rundt".

21 Ritzau 22.9.2006: "Socialrådgiverne strejker i Århus mod besparelser".

22 Ritzau 24.9.2006: "Budgetaktion i flere byer mandag".

23 dr.dk (27.9.2006): "Demonstration".

24 dr.dk (27.9.2006): "Demonstration".

25 dr.dk (27.9.2006): "Demonstration".

26 Anne Sofie Kragh: "Lille Lars fra Græsted", *Euroman* 218, 2012.

ningerne for de ansatte selv, var i hvert fald i medierne meget lille. Dette har nok haft en positiv indvirkning på befolkningens syn på de offentlige ansatte, i og med at disse fremstillede sig selv og i høj grad også blev fremstillet som kæmpende for børns, syges og gamles sag og ikke deres egen.²⁷

Denne altruistiske ramme kan dog også ses gennem Judith Butlers teori om kulturel forståelighed og Dorte Marie Søndergaard's tese om kulturel genkendelighed.²⁸ Både Søndergaard og Butler arbejder ud fra, at individets opførsel er nødt til at være genkendelig for andre, hvis ikke vedkommende skal misforstås eller tabe status. Dette betyder ikke, at enhver kulturel kode skal overholdes, men at individet ikke kan sprænge rammen totalt, hvis dette skal beholde sin plads i samfundet: "Tager man individets perspektiv, kan man derfor sige, at hans eller hendes *gøren og væren* hele tiden forløber på grundlag af den helt fundamentale præmis, at et vist omfang af kulturel genkendelighed og accept udgør en nødvendig forudsætning for hans eller hendes samfundsmæssige og kulturelle integration."²⁹

I de offentligt ansatte kvinders tilfælde betød dette, at de kulturelt (både af sig selv og samfundet) var identificeret som kvinder ansat i omsorgserhverv, og herigennem var pålagt en række kulturelt forankrede, om end ikke konkret formulerede, forventninger til deres opførsel. F.eks. forbinder de færreste kvindelige sygeplejersker eller social- og sundhedsassistenter med egoisme eller aggressivitet. Hvis kvinderne i velfærdsbevægelsen havde givet sig til at demonstrere aggressivt for en sag udelukkende knyttet op på egeninteresse, havde dette været et brud med de uskrevne forventninger for disse grupper, og kunne have ført til en afstandstagen fra samfundets side. Ydermere havde det også været i konflikt med deltagernes egen selvpfattelse, der jo også er påvirket af kulturen, og herigennem er det tvivlsomt, om disse overhovedet havde følt sig tiltrukket af bevægelsen.

Ligelønsspørgsmålet kom altså ikke op under strejkerne. Men kort efter demonstrationer den 3. oktober kunne pædagogerne i deres fagblad læse følgende udtalelse af medlem af BUPL's forretningsudvalg, Lasse Bjerg Jørgensen: "Men mediekampanjer gør det ikke alene, og BUPL har ingen grund til at hvile på eventuelle laurbær. Der er meget at gøre for at forbedre pædagogers løn- og ansættelsesvilkår, og det arbejde er stadigvæk det lange, stædige træk."³⁰

I citatet er det ikke brugernes, men derimod pædagogernes vilkår, som er i fokus. Kronikken indeholder ikke noget kønsperspektiv på lønnen i det offentlige, men den er alligevel interessant, fordi den afspejler en gryende bevidsthed blandt

27 Ritzau 4.10.2006: "Pædagogernes image i top".

28 Dorte Marie Søndergaard: *Tegnet på kroppen – Køn: koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademien*, København: Museum Tusulanums Forlag, 1996, s. 33-34.

29 Søndergaard: *Tegnet*, s. 33.

30 Lasse Bjerg Jørgensen: "BUPL mener: Kampanjer, velfærd og professionen", *Børn og Unge* 35, 2006.

ansatte i det offentlige om, at velfærdsbevægelsen også kunne bruges til at agitere for forbedringer til egne faggrupper.

I de kvindedominerede fagforeninger kan man desuden iagttage, hvordan der i slutningen af 2006 opstår et medlemskrav om, at fagforeningens ledelse skal sikre fagene en højere løn. Lønkravet ser altså ud til, ligesom velfærdsbevægelsen, at vokse frem nedefra. Dette forhold er bl.a. afspejlet i debatten i Dansk Sygeplejeråds (DSR) fællesblad 'Sygeplejersken' nr. 20 til nr. 23, hvor flere medlemmer skriver ind og beklager sig over DSR's resultater på lønningssiden, f.eks.:

Jeg ved ikke, om tiden er forpasset for DSR til at få tag i sine medlemmer igen. Jeg er i hvert fald rystet over og ked af, at det er gået, som det er. Jeg kan stadig huske, da det var utænkeligt ikke at være medlem. Hvis tilliden til DSR skal genoprettes, skal der ske noget drastisk med lønnen ved de kommende overenskomstforhandlinger – og så er det ikke nok at håbe på arbejdsgivers velvilje. Skaf os en løn, vi kan leve af, og som vi tør sige højt uden at skamme os.³¹

Denne lidt snørklede omvej mod organisering for egne krav kan have været en betydelig faktor for, at mange af de offentligt ansatte kvinder overhovedet følte, at de kunne tillade sig at organisere sig. For kvinder ansat i den offentlige sektor, og særligt kvinder ansat inden for sundhedsvæsnet er lønkrav historisk set, både i og udenfor faget, ofte blevet anset som et udslag af grådighed og ukvindelighed.³² Ved først at organisere sig omkring en mere altruistisk sag, og så langsomt at tilføje egne krav, men stadig bibeholde den oprindelige alturistiske rammefortælling, brød kvinderne ikke med disse konventioner. De forblev således kulturelt forståelige, men formåede at udvide rammen for, hvordan en kvinde ansat i et omsorgsfag kan gebærde sig, eller med andre ord: de genforhandlede deres position inden for de givne kulturelle og samfundsmæssige normer.³³

SOCIAL- OG SUNDHEDSASSISTENTERNES SPONTANE STREJKE JUNI 2007

Den 13. juni 2007 nedlagde de ansatte inden for social- og sundhedsområdet³⁴ i Holstebro arbejdet i protest mod deres løn og arbejdsvilkår.³⁵ Strejken kom relativt pludseligt og var overenskomststridig. På trods af dette bredte strejken sig over de næsten 14 dage til resten af landet, og da strejken begyndte at ebbe ud i

31 Birgit Schøler: "Skaf os en løn vi kan leve af", *Sygeplejersken* 23, december 2006.

32 Pia Fris Laneth: "Familieoverhovedets og husmoderens lange og vanskelige sammenliv", i Mette Deding og Helle Holt: *Hvorfor har vi lønforskelle mellem kvinder og mænd – en antologi om ligeløn i Danmark*, København: SFI 2010, s. 26-27.

33 Søndergaard: *Tegnet*, s. 38-39.

34 Tæller social- og sundhedsassistenter, social- og sundhedshjælpere, hjemmehjælpere og sygehjælpere – går i medierne ofte under fællesbetegnelsen sosu'er og sosu-området.

35 *Berlingske Tidende* 22.6.2007: "Ældrepleje på nødblus".

starten af juli måned, havde over halvdelen af landets kommuner været berørt.³⁶ Blandt de strejkende var der en klar bevidsthed om, at problemerne indenfor sosu-området var nationale: *Plejerne i resten af landet er blevet inspireret til at nedlægge arbejdet.* "Det er jo de samme dårlige arbejdsforhold og de samme problemer de kæmper med. De er blevet enige om at nok er nok."³⁷

Denne bevidsthed ses også afspejlet i den opbakning, strejkerne nød blandt sosu'erne landet over, hvor der var stor strejkeparathed, såvel som villighed til at deltage i faglige møder og demonstrationer.³⁸ Strejkerne synes også at have været organiseret af de lokale sosu'ere og ikke af FOA. Dette var også FOA's eget udsagn, f.eks. udtalte FOA's forhandlingschef Steen Parker Sørensen: "De kører jo fuldstændig uden om det hele. Det er ikke engang tillidsfolkene, som står bag."³⁹

Dette billede var det dog gavnlige for FOA at give, da det fik de strejkendes krav til at virke mere rodfæstede, og desuden beskyttede FOA mod at skulle betale bod for overenskomststridig konflikt. Men kigger man på fotografierne fra diverse demonstrationer landet rundt, var skilte, T-shirts, bannere m.m. tydeligvis fremstillet af deltagerne selv – så her har der i hvert fald været et relativt stort stykke græsrodsarbejde. Ligeledes synes en stor del af mobiliseringen såvel som organisationen at være foregået via sms'er, som er blevet sendt og videresendt rundt om i landet – hvilket også har krævet et engagement fra den enkelte deltager.⁴⁰

Ligeledes kan man finde flere forbindelsesled mellem de strejkende sosu'er og demonstrationerne året før, hvor flere af de strejkende sosu'er sandsynligvis har deltaget. Herfra må flere af de strejkende have haft aktionserfaring, hvilket sandsynligvis har gjort, at de nu var parate til at slutte op igen. Mindre åbenlyst, men ligeså vigtigt, er det, at flere af de ledende skikkelser i FOA-strejkerne havde direkte berøringsflade med de personer og organisationer, som var mest aktive i organisationen af demonstrationerne 2006. På helt lokalt græsrodsplan var f.eks. Bettina Davali, tovholderen for aktiviteterne under strejken blandt dagplejerne i Sønderborg,⁴¹ også mor til Yasmin og Philip Davali, der begge var aktive i planlægningen af demonstrationerne 2006 gennem Danske Gymnasieelevers Sammenslutning (DGS), og i forlængelse heraf meldte sig ind i SFU.⁴² På et mere nationalt plan var FOA's ungdomskonsulent Ane Stær Nissen samtidig medlem af SFU's landledeelse. Hun havde også gennem DGS deltaget i planlægningsarbejdet

36 Politiken.dk (3.7.2007): "Sosu-strejkerne er på retur".

37 *Berlingske Tidende* 22.6.2007: "Ældrepleje". Citat er af Marianne Jensen, næstformand for Social- og Sundhedsafdelingen, FOA.

38 Arbejder.dk (16.6.2007): "Vestjysk lønoprør breder sig".

39 Politiken.dk (2.7.2007): "Sosu-strejker er organiseret via sms".

40 Politiken.dk (2.7.2007): "Sosu-strejker".

41 Marianne Schjøtte Rohweder: *Kamp til strengen – 50 dage, der gjorde en forskel*, København: FOA 2008, s. 59.

42 <http://sfunet.files.wordpress.com/2012/03/philip-davali.pdf> (2.11.2013); <http://sfunet.files.wordpress.com/2011/04/yasmin-davali.pdf> (2.11.2013).

af 17. maj demonstrationerne og var i FOA bl.a. ansvarlig for at bringe mere aktivisme ind i fagforeningen.⁴³ Således havde sosu'erne altså direkte kontakt til flere af de unge, som var politisk organiseret på venstrefløj og havde deltaget i 17. maj demonstrationerne. Dette har utvivlsomt haft en indvirkning på de strejkendes måde at tænke strejkeaktiviteter på, såvel som venstredreningen af samme. Sociologiprofessor Sylvia Walby har beskrevet, hvordan samarbejdende grupper ofte gennemgår en forhandling af identitet, der tit ender med, at de oprindelige gruppeidentiteter opløses og en ny fælles hybrididentitet opstår.⁴⁴ Erfaringsudvekslingen mellem de strejkende og de venstreorienterede unge kan ses som et udtryk for Walbys hybrididentitet,⁴⁵ hvor de forskellige grupper gensidigt redefinerede hinandens projekter og samfundsanalyser.

Blandt de strejkende finder man fra starten en bevidsthed om, at sosu-området er et kvindedomineret fag, hvilket blandt andet afspejles i valget af talsmand for de strejkende i Holstebro, hvor strejken startede: "Det var lidt tilfældigt, at det lige blev mig, som kom til at tale vores sag. En af mine mandlige kolleger var valgt til talsmand, men da vi overvejende er et kvindefag, ville vi også have en kvinde."⁴⁶ Ligeledes kommunikerede man centralt fra også, at kravet om mere løn også var et ligestillingskrav: "Især der hvor vi har et ligelønsproblem, og det er især den kortuddannede del af kvindefagene. Altså dem, der arbejder med pleje og omsorg inden for ældreplejen, børnepasningen og sundhedsvæsenet."⁴⁷ For mange af de strejkende synes ligestillingen dog i ligeså høj grad at betyde ligestilling mellem de privat ansatte og de offentligt ansatte, som ligestilling mellem mænd og kvinder. Den første strejke skulle da også være indledt, fordi flere af sosu-assistenterne sagde op, da de kunne få 20 kr. mere i timen som ufaglærte arbejdere på den lokale vinduesfabrik.⁴⁸

På kommunalt plan var strejkerne flere steder en succes for de strejkende, i og med at flere af kommunerne bøjede sig og lovede lønforhøjelse.⁴⁹ Strejkerne udløste ligeledes debat på Christiansborg, hvor DF krævede, at man fra statens side tilførte kommunerne ekstra midler til løn specielt øremærket til social- og sundhedsassistenterne.⁵⁰

I forbindelse med debatten om DF's forslag mødtes FOA's formand Dennis Kristensen i juli med Helle Thorning-Schmidt (formand for Socialdemokraterne) og

43 <http://dk.linkedin.com/in/anenissen> (3.11.2013). Ane Stær Nissen fremhæver selv, at en af hendes primære opgaver var kontakten til *Genstart Danmark*.

44 Sylvia Walby: *The future of feminism*, Cambridge: Polity Press 2011, s. 10-11.

45 Walby: *The future*, s. 10-11.

46 *Jyllandsposten* 5.5.2008: "Jannie fra Vemb åbnede konflikten". Citatet er af Jannie Pedersen, talsmand for de strejkende i Holstebro).

47 Politiken.dk (26.6.2007): "Forbundsformand: Ja tak til lønpulje". Citatet er af FOAs formand Dennis Kristensen.

48 Kvindefag.dk (16.9.2007): "Farvel Florence Nightingale".

49 Politiken.dk (2.7.2007): "Sosu-strejker har været en succes".

50 Politiken.dk (02.8.2007): "DF lover milliarder til offentligt ansatte".

Villy Søvndal (formand for SF). Her bad Dennis Kristensen politikerne afsætte en pulje på 5 milliarder kroner øremærket til de lavtlønnede kvindefag til de kommende overenskomstforhandlinger i 2008.⁵¹ Dennis Kristensens politiske manøvre var i dansk kontekst usædvanlig, da fagforeningerne ved overenskomstforhandlinger altid tidligere har afvist politisk øremærkning, idet de har ønsket selv autonomt at forhandle lønnen. Dette synes Dennis Kristensen også bedst om, og i medierne understreger han flere gange, at hans bøn om politisk øremærkning skyldes særlige forhold: "Men vi står i en helt særlig situation, hvor en lang række kvindefag halter efter de øvrige ansatte på arbejdsmarkedet. De gør det af rent historiske grunde, og det er noget vi i virkeligheden alle skammer os over. Men vi kan ikke rette dem op af egen kraft".⁵²

INGEN SOLIDARITET KVINDEFAGENE IMELLEM

Selvom sosu-strejkerne havde stor intern opbakning og også førte til konkrete lønforbedringer flere steder i landet, fik de ikke meget støtte fra deres centrale forhandlingsorganisation Kommunale Tjenestemænd og Overenskomstansatte (KTO), eller den øvrige fagbevægelse, der i pressen langede ud efter Dennis Kristensens ønske om politisk øremærkning.⁵³ Torsdag den 30. august 2007 førte dette så til en afstemning i KTO omkring en fælles offentlig udtalelse, hvori centralorganisationen frabad sig politisk indblanding i de kommende offentlige overenskomstforhandlinger. Denne udtalelse stemte Dennis Kristensen på vegne af FOA nej til, men da flertallet var for, kom udtalelsen igennem.⁵⁴ Dette fik den konsekvens, at Dennis Kristensen trak sig fra formandsposten i KTO, hvilket vidner om, at splittelsen i KTO var relativt alvorlig.

Selve sosu'ernes strejker blev også kritiseret af de to andre store kvindefag, nemlig pædagogerne og sygeplejerskerne. Hos begge faggrupper var den grundlæggende holdning, at sosu'erne ikke kunne få en lønstigning, medmindre de to andre fag også blev tilgodeset.⁵⁵

Denne manglende solidaritet med andre underbetalte kvinder kan forklares ud fra uddannelsesforholdet mellem sosu-assistenterne og pædagogerne samt sygeplejerskerne. Sosu-assistenternes uddannelse er nemlig væsentligt kortere end pædagogstudiet og sygeplejerskestudiet, der begge er mellemlange videregående uddannelser. Det er derfor set fra en sygeplejerskes synspunkt urimeligt, hvis en indenfor samme sektor, men med uddannelsesmæssigt færre kompetencer, skulle komme op på næsten samme løntrin. Dette modsætningsforhold mel-

51 *Ritzau* 24.8.2007: "Citathistorie fra Nordjyske Stiftstien: FOA i dobbeltspil om overenskomster".

52 *Ritzau* 24.8.2007: "Citathistorie fra Nordjyske Stiftstien".

53 F.eks. *Ritzau* 24.8.2007: "Citathistorie fra Nordjyske Stiftstien" eller 30.8.2007: "Fagforbund intern strid før lønforhandlinger".

54 *Ritzau* 30.8.2007: "Dennis Kristensen går som KTO-formand efter strid".

55 *Politiken.dk* (27.6.2007): "Sygeplejersker kræver også lønhop".

lem interesser viser tydeligt, at køn ikke er den eneste kategori, der spiller ind på, hvem man føler fællesskab med. I feministisk teori kaldes dette fænomen for intersektionalitet og kan forklares som det forhold, at hvert enkelt individs identitet og position i samfundet består af en myriade af forskellige hierarkier eller kategorier f.eks. race, køn, uddannelse, seksualitet etc.⁵⁶ Disse kategorier påvirker hinanden, og således er en kategori aldrig ren eller upåvirket af andre kategorier. Denne gensidige transformationsproces ses her, hvor uddannelse i ligeså høj grad som køn er formende for, hvordan de forskellige grupper anskuer lønspørgsmålet. Pointen herfra er, at de kvindedominerede fag på trods af kønsmæssigt fællesskab også spænder over interne interessemodsætninger.

På trods af at de andre kvindedominerede fagforeninger kritiserede sosu'ernes strejke, har fagforeningernes top såvel som måske særligt dens medlemmer nok også bidt mærke i, at sosu'ernes nye metode skaffede dem håndgribelige resultater og til dels også ændrede spillets regler for, hvordan forbedringer kunne opnås. Opsummeret i punktform beviste FOA's strejke overfor sosu'erne såvel som den øvrige fagbevægelse, følgende:

1. At det kunne lade sig gøre for et fag i sundhedssektoren at gå i en effektiv strejke og samtidig bevare et nødberedskab, der gjorde, at man ikke satte befolkningens sympati over styr.
2. At kvinder også kan strejke og have succes med det.⁵⁷ Følgende citat fra Dennis Kristensen, viser at fagbevægelsen tidligere tvivlede på dette: "Det er kommet fuldstændig bag på mig, hvordan de bliver ved med at stå der dag efter dag med knejsende hoved og råbe lige så højt som en havnearbejder."⁵⁸ Hermed brød sosu'erne altså med en meget gammel kønsstereotyp i fagbevægelsen, en stereotyp, der tydeligvis også eksisterede i de kvindedominerede fagforeninger.
3. At de offentlige kvindefag ofte har en interesse i at gøre deres arbejdskrav politiske og indlede en form for forhandling direkte med regeringen. Dette skal ses i sammenhæng med, at det offentlige kan i sidste ende ikke konfliktes økonomisk ihjel, dels fordi regeringen ville gribe ind, længe før dette skete, og dels fordi at en strejke i det offentlige på den korte

56 Nina Lykke: *Kønforskning – En guide til feministisk teori, metodologi og skrift*, Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur 2008, s. 104-105.

57 Kvinder (herunder også offentlige ansatte) har strejket før, men har generelt strejket langt mindre end mænd. Se Christer Thörnqvist: "Kvinder og strejker – I Norden og internationalt" i Mette Deding og Helle Holt (red.): *Hvorfor har vi lønforskelle mellem kvinder og mænd – en antologi om ligeløn i Danmark*, København: SFI 2010, s. 200-203. Ydermere har kvinder i den offentlige sektor ofte være begrænset af, at strejker i det offentlige kan sjældent være altomfattende. Dette gælder især for personalet i sundhedssektoren, der er udelukket fra at bruge midler som total arbejdsnedlæggelse, da dette ville koste menneskeliv.

58 Kvininfo.dk (16.9.2007): "Farvel Florence Nightingale".

bane ofte sparer penge i form af sparede lønkroner. I det private spares der selvfølgelig lønudgifter, men her er til gengæld et tab af produktion og profit – hvilket sjældent er tilfældet i det offentlige. En regering kan til gengæld blive så upopulær, at den taber næste valg, og heraf er det for kvindefagene i det offentlige, langt mere centralt at vinde offentlighedens sympati end at belaste deres arbejdsgivernes økonomi.

Sosu'ernes og FOA's ageren kan i et bredere perspektiv også betragtes som et forsøg på som et offentligt kvindefag at agere mest hensigtsmæssigt i et arbejdsmarkedssystem, der i sin grundstruktur er opbygget og tilpasset et private arbejdsmarked med hovedsageligt mandlige arbejdere.⁵⁹ For i det offentlige, hvor staten er arbejdsgiver såvel lovgiver og budgetmyndighed, må forhandlingssituationen som udgangspunkt være en anden. Ligeledes er det svært at opretholde den danske model krav og ideal om, at forhandlingerne ikke bør involvere politikerne, da det er dem, der igennem finansloven sætter rammen for de tilgængelige midler, og hermed er direkte involveret i forhandlingerne fra starten i og med at de dikterer den økonomisk ramme.

Da forhandlingerne omkring de offentlige overenskomster i 2008 gik i gang, adopterede de andre offentlige kvindefag samme strategi som FOA, hvilket jeg uddyber længere nede i artiklen.

VELFÆRDSDEMONSTRATION 2. OKTOBER 2007

Da Folketinget åbnede tirsdag den 2. oktober 2007, skete det til demonstrationer i 8 byer,⁶⁰ hvor mellem 100.000 til 130.000 demonstrerede for mere velfærd såvel som lønforhøjelser i det offentlige.⁶¹ Velfærdsbevægelsen var således tilbage med mere styrke end den havde ved sin første demonstration 17. maj 2006. Budskaberne mod nedskæringer fra sidste års demonstrationer gik igen, men nye paroler om højere løn i det offentlige var samtidig kommet til. I demonstration deltog store dele af fagbevægelse, bl.a. hele FTF-familien, 3F, FOA og Sundhedskartellet.⁶²

Lønkravet blev under demonstrationerne stærkest fremsat af sosu'erne, der syntes at have bevaret gejsten fra forårets strejker og mødte frem i stort antal. Sosu'erne brød desuden den linje, der centralt fra var lagt af FTF og LO, om at der ikke måtte foregå arbejdsnedlæggelser i forbindelse med demonstrationerne og nedlagde flere steder i landet arbejdet fra kl. 11 for at deltage i fordemonstratio-

59 Henning Jørgensen: "Det offentlige aftalesystem og uligelønnen" i Deding og Holt (red.): *Hvorfor har vi*, s. 154-155.

60 Byerne var København, Aarhus, Aalborg, Odense, Rønne, Viborg, Kolding og Sønderborg.

61 Ritzau 02.10.2007: "Titusinder i demonstration for velfærd".

62 Ritzau 25.9.2007: "3F forventer over 100.000 til velfærdsdemonstration".

Sundhedskartellet er et forhandlingsfællesskab for 12 sundhedsfaglige fagforeninger, alle med medlemmer med mellemlang uddannelse.

ner. Dette brud på disciplinen blev dog forbigået i tavshed af den øvrige fagbevægelse.

Flere af de politiske partier deltog også i demonstrationerne den 2. oktober, og både SF's formand Villy Søvndal og Socialdemokraternes formand Helle Thorning-Schmidt var til stede. Oppositionspartiernes deltagelse virkede også indirekte som en erklæring mod regeringen. Oppositionspartierne prøvede altså at knytte de demonstrerende og herigennem også fagbevægelsen endnu stærkere til venstrefløjen end før. Hos dele af fagbevægelsen synes man dog at være skeptisk overfor den stigende politisering, og før demonstrationen udtalte DSR's formand Connie Kruckow:

DSR er partipolitisk fuldstændig neutral. Vores støtte til og deltagelse i 2. oktober demonstrationerne er et udtryk for, at vi vil gøre opmærksom på sygeplejerskernes urimeligt lave løn og de massive problemer, som sundhedsvæsenet står over for. Vores deltagelse er altså ikke et for eller et imod regeringen, men et klart signal til alle de politiske partier.⁶³

Kruckows udtalelse kan dog også anskues i det lys, at DSR ikke anså kommunerne, men derimod regeringen, som den primære forhandlingspartner ved de kommende overenskomstforhandlinger og derfor ikke ønskede at grave for dyb en grøft til dem før forhandlingernes start.

OVERENSKOMSTFORHANDLINGERNE 2007-2008

De offentlige overenskomstforhandlinger blev indledt den 10. oktober 2007 og var programsat til at slutte marts 2008, så den nye aftale herefter kunne træde i kraft per 1. april, og der var generelt store forventninger til resultater på lønningssiden. Dette gjaldt særligt for kvindefagene, hvilket vi kan se afspejlet i deres interne nyhedsbreve og magasiner, hvor medlemmer såvel som tillidsvalgte gentagne gange giver udtryk for, at lønnen skal hæves markant.⁶⁴ Således skriver DSR allerede før det første møde med arbejdsgiverne følgende: "Sundhedskartellets krav til OK 08 er ikke til at tage fejl af: Løn, løn og atter løn som det absolutte hovedkrav."⁶⁵

63 Sara Holt Fischer og Mads Krøll Christensen: "Sygeplejersker demonstrerer for bedre løn", *Synergi* 4, 2007.

64 Ivan Enoksen: "OK 2008: Vi vil have mere end de private", *Børn og Unge* 41, 2007; Lis Pedersen: "BUPL mener: For 93 mandatets højere løn, tak", *Børn og Unge* 40, 2007; Signe Hagel Andersen: "Flere sygeplejersker – spræng lønrammen", *Sygeplejersken* 1, 2007; Hugo Holm Larsen: "Nu skal det være: Vi vil have mere i løn", *FOA Nordsjælland's medlemsblad* 4, september 2007.

65 Erik Harr: "OK 08: Sundhedskartellet vil have markante lønforbedringer", *Synergi*, 10.10.2007.

I de kvindedominerede fagforeningers interne kommunikation omkring de kommende overenskomstforhandlinger er kønsperspektivet massivt tilstede, mens det tidligere skel mellem private og offentligt ansattes lønninger er gledet i baggrunden. Dette kan f.eks. ses i decemberudgaven af *Tidsskrift for jordemødre*, hvor argumentet for en lønstigning er, at tjenestemandereformen af 1969 straffede de kvindedominerede fag, og at man nu bør rette op på denne skævhed.⁶⁶ Dette er et skift i kommunikation i forhold til før, hvor kvindefagene primært slog på, at det offentlige var underbetalt i forhold til det private. Skiftet kan have sine rødder i, at Sundhedskartellet i forbindelse med overenskomstforhandlingerne opfordrede regeringen til at lave en ligelønsreform ud fra argumentet om, at fagbevægelsen ikke har kunnet løse problemet selv: "Ideelt set skulle fagbevægelsen selv have løst problemet, men det har man ikke kunnet hidtil."⁶⁷ Ligelønsreformen var dog vanskelig at vinde ved et tæt samarbejde med de ikke kvindedominerede dele af fagforeningen, da disse ikke ville vinde noget særligt ved forslaget, Sundhedskartellet måtte derfor forfølge en ny strategi for at få det gennemført.

Sundhedskartellets opfordring til en ligelønsreform er magen til den FOA kom med i sommeren 2007, hvor de bad om øremærkning af penge til de lavtlønnede kvindefag – en opfordring, der på dengang gjorde FOA upopulære i forhandlingsfællesskabet KTO. Sundhedskartellet undgik dog FOA's stigmatisering, måske til dels på grund af det fællesskab, der var blevet skabt omkring 2. oktober, men nok hovedsagelig, fordi resten af fagbevægelsen ønskede at undgå et internt slagsmål oven i overenskomstforhandlingerne. Til sammen dannede Sundhedskartellet og FOA (og efter en vis tøven også BUPL) altså en stærk ny tendens i fagbevægelsen, der udover at være stærkt kvindedomineret adskilte sig fra den øvrige fagbevægelse på to centrale områder.

For det første gik man bort fra princippet fra fælleserklæringen fra 1987 om, at lønnen altid forhandles indenfor en samfundsøkonomisk ansvarlig ramme.⁶⁸ Herunder lå også et brud med tanken om en synkron lønudvikling mellem det private og det offentlige:

Vi skal have en lønudvikling, der ikke kun forbedrer medlemmernes realløn, men også mindsker lønforskellen til det private arbejdsmarked. Det betyder, at vi ikke kan nøjes med de forbedringer, der blev aftalt på privatområdet i foråret, men at Sundhedskartellets grupper skal overhale de privatansatte. Vi vil have ligeløn.⁶⁹

For det andet anskuede man politisk indblanding som en nødvendighed for at løse ligelønsspørgsmålet, og man anskuede den kommende overenskomstforhand-

66 Anne Marie Kjeldset: "Lige løn – nu", *Tidsskrift for jordemødre*, december 2007.

67 Kjeldset: "Lige løn – nu".

68 Kjeldset: "Lige løn – nu", s. 26.

69 Connie Kruckow: "Markant bedre løn til sygeplejerskerne", *Sygeplejersken*, 21, 2007.

ling som en forhandling, der i hvert fald delvist skulle tages med regeringen. Dette sidste ses afspejlet i, at ordet "Folketing" er et gennemgående ord, når kvindedefagene argumenterer for, hvem der burde lytte til deres krav. Et af de tydeligste eksempler på denne tendens er DSR's åbne brev i november stilet direkte til Folketinget og regeringen om hvad de burde gøre: "Uligeløn er et samfundsproblem. Derfor er det nødvendigt, at Folketinget afsætter en ekstra pulje penge til de offentlige overenskomstforhandlinger. Den nye regering skal også nedsætte en ligelønskommission, der kan bane vejen for en egentlig ligelønsreform."⁷⁰

Overenskomstforhandlingerne var derfor fra starten præget af spændinger, ikke bare henover forhandlingsbordet, men også i forhandlingsfællesskabet KTO, hvor der var meget lidt forståelse for kvindedefagernes krav og metode. F.eks. udtalte Akademikernes Centralorganisations (AC) chefforhandler Sine Sunesen følgende om muligheden af en skævvridning af lønpengene til fordel for FOA: "Det vil være svært at få mit bagland med på idéen om at tilgodese de lavtlønnede, for så vil akademikerne opleve at de afleverer penge til andre grupper, og det er jo ikke derfor, at man er med i forhandlingsfællesskab."⁷¹ Disse interne spændinger førte den 26. februar 2008 til, at FOA meldte sig ud af KTO's forhandlingsudspil og valgte at forhandle selvstændigt.⁷²

Selvom samtlige forbund generelt kom med store krav til forhandlingerne var det Sundhedskartellet, FOA og BUPL, der generelt var mest aggressive, og allerede før forhandlingerne gik i gang, havde de alle meldt sig klar til at strejke. Følgelig har det næppe været nogen overraskelse, da de i løbet af februar og marts alle varslede konflikt.⁷³ En linje, de fastholdt på trods af, at de statsansatte indgik forlig den 18. februar og KTO med Kommunernes Landsforening (KL) den 11. april.⁷⁴ KTO's og KL's forlig indeholdt bl.a. en lønstigning på 12,8 % over de næste 3 år, og det tal blev i høj grad omdrejningspunktet i resten af forløbet. For de tre forbund blev det nemlig et mål at få en højere lønstigning end den, som KTO fik, og for Danske Regioner, KL, regeringen og til dels også den øvrige fagbevægelse blev det en principsag at 12,8 % måtte være loftet.

STREJKERNE BEGYNDER

Den 16. april 2008 indledte FOA og Sundhedskartellet deres strejke, og her var gejsten stærk fra starten:

Medlemmerne er parate. Vi kæmper ikke kun for vores egen skyld, men for alle kvindedominerede fag i den offentlige sektor. Man kan sammenligne det med at sætte

⁷⁰ Connie Kruckow: "Kære regering og folketing", *Sygeplejersken* 23, 2007.

⁷¹ Kurt Jacobsen og Dorthe Pedersen: *Kampen om den danske model – da sosu'erne rystede det etablerede system*, Viborg: Informations Forlag 2010 s 167-168.

⁷² *Tv2 Nyhederne* 11.4 2008: "Overenskomst 2008".

⁷³ *Tv2 Nyhederne* 11.4 2008: "Overenskomst 2008".

⁷⁴ *Tv2 Nyhederne* 11.4 2008: "Overenskomst 2008".

popcorn i mikroovnen. De første, der popper op, er det strejkende sundhedspersonale. Bagefter kommer andre faggrupper, og til sidst ligger der nogle sorte i bunden, og det skal vi ikke tage os af.⁷⁵

Strejken blev således indledt under en feministisk parole, der rakte udover den enkelte faglige gruppe. Herudover giver Kruckow i sit sprogbillede til sidst en bredside til dem, der ikke støtter kravet om ligeløn, de bliver her til et uappetitligt restprodukt.

Den øvrige fagbevægelse forholdt sig dog også noget ambivalent til de strejkende. På den ene side støttede LO de strejkende ved at bistå FOA økonomisk under strejken.⁷⁶ På den anden side meldte flere forbund, herunder bl.a. HK/Kommunal, 3F og AC åbent ud i pressen, at de strejkende ikke måtte opnå mere end de 12,8 % i lønstigning, da det ville skade muligheden for at opnå forlig ved næste overenskomstforhandling⁷⁷ og derfor true den danske model. Store dele af fagbevægelsen holdt altså fast ved sit gamle princip om lige fordeling mellem grupperne. Denne manglende indre støtte til kvindefagene såvel som den stærke støtte til det etablerede system underbygger sociolog Joan Ackers pointe om, hvordan mange mennesker (herunder særligt de, som er privilegerede) har tendens til at opfatte ulighed som legitimt, hvis den er forankret i samfundsstrukturene.⁷⁸ En ændring af denne strukturelle forankring af ulighed er derfor ofte en lang og svær kamp, da den kræver en ændring på et dybereliggende diskursivt niveau.

Ackers pointe om, at noget opfattes som legitimt, fordi det er etableret, blev yderligere eksemplificeret, da KTO's nye formand Anders Bondo Christensen den 17. april tilsluttede sig den etablerede fagbevægelses advarsel om, at kvindefagene truede aftalesystemets interne sammenhængskraft: "Jeg hejser advarelsflaget ét sted, og det handler om, at sygeplejerskerne og sosuassistenterne ikke må komme ud med et resultat, der underminerer vores."⁷⁹ Her er bevarelsen af den danske model og det nuværende system et mål i sig selv, og der behøves derfor ikke en forklaring på, hvorfor det nuværende er godt, da dette i høj grad er alment accepteret.

Udover Bondos udtalelse forholdt KTO sig dog, i lighed med regionernes chefforhandler Bent Hansen, udadtil relativt passivt til sammenbruddet. Denne mulighed fik politikerne dog ikke, da FOA og Sundhedskartellet fra starten tvang dem i debat. Dette skete delvist ved, at Dennis Kristensen og formændene for Sundhedskartellets medlemmer i medierne altid identificerede regeringen som

75 Britta Søndergaard: "Vi har ramt en nerve i befolkningen", *Sygeplejersken* 9, 2008. Citatet er af Dansk Sygeplejeråds formand, Connie Kruckow.

76 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 195.

77 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 196-197.

78 Joan Acker: "Theorezing Gender, Race and Class in Organizations", i Emma Jeanes: *Handbook of Gender, Work and Organization*, Wiltshire: Wiley 2011, s. 74.

79 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 197-198.

den primære forhandlingsmodstander. Oveni kørte FOA desuden en aviskampagne 'Gi' nu kvinderne den løn, de fortjener!' henvendt til partierne udenfor regeringen, som FOA opfordrede til at benytte deres alternative flertal til de strejkendes fordel.⁸⁰ SF og Enhedslisten var dog de eneste, som var positive overfor denne ide. Hos DF, der ellers havde snakket om øremærkede midler til de lavtlønnede kvindedefag, lød det nu, at de strejkende var en skoleklasse, der ikke kunne finde ud af at høre efter.⁸¹ Socialdemokraterne forholdt sig generelt tøvende,⁸² og regeringens første udmelding var, at (stik imod de strejkendes udtalelser) havde de intet at gøre med den igangværende konflikt.⁸³

Regeringens udtalelse var dog en sandhed med modifikationer, da finansminister Lars Løkke Rasmussen under forhandlinger i februar og marts flere gange havde forhindret et forlig, ud fra at regeringen ikke ville acceptere nogen lønramme, der gav mere end 12,8 % af hensyn til de offentlige udgifter.⁸⁴

Pædagogerne gik ikke i strejke samtidig med FOA's og Sundhedskartellet's medlemmer, da deres forhandlinger med KL trak ud. Dette skyldtes, at BUPL modsat FOA forblev i forhandlingsfællesskabet KTO, og herigennem indgik en række delforlig – først ved lønrammen trak de sig.⁸⁵ Herefter forhandlede KL og BUPL løn (men ikke de andre delforlig) sammen med forligskvinde Mette Christensen, og nåede fredag den 11. april 2008 frem til en lønaftale, som over 2/3 af BUPL's hovedbestyrelse kunne godkende. Denne aftale blev herefter sendt til urafstemning blandt BUPL's medlemmer.⁸⁶ Hovedbestyrelsens argument for at stemme ja var, at med den nye aftale sikrede en mere stabil lønudviklingen og delforligene opnået gennem KTO (som i tilfælde af konflikt ikke længere kunne betragtes som sikre).⁸⁷ I den nye aftale forblev lønnen dog inden for de 12,8 %, hvilket betød, at lønhierarkiet i det offentlige ikke ville flytte sig, hvis medlemmerne stemte ja.

Den 13. maj forelå resultatet af urafstemningen, hvilket var et massivt nej til mæglingforslaget (61,1 % nej/ 38,9 % ja).⁸⁸ Konsekvensen af nej var, at BUPL herefter var i konflikt og strejkede fra den 19. maj. BUPL blev således skubbet ind i konflikten af sine egne medlemmer, og BUPL's hovedbestyrelse synes således ikke på linje med sine medlemmer. Dette var en relativt ny udvikling, for ved sidste urafstemning om overenskomsten i 2005, havde 90 % af pædagogerne stemt ja til det af hovedbestyrelsens anbefalede forslag, og det selvom lønstigningen

80 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 203.

81 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 196.

82 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 194.

83 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 192.

84 Jesper Due og Jørgen Steen Madsen: *OK 2008: Resumé af det offentlige forhandlinger fra sommeren 2007 til 31. marts 2008*, København: FAOS 2008, s. 9.

85 Tonny Andersen: "BUPL mener: Nej til OK-resultatet", *Børn og Unge* 10, 2008.

86 Ivan Enoksen: "OK 2008: Sådan stemte de til mæglingforslaget", *Børn og Unge* 14, 2008.

87 Ivan Enoksen: "OK 2008: Så skal der stemmes", *Børn og Unge* 14, 2008.

88 Steffen Hagemann: "OK 2008: Så skal lønnen op", *Børn og Unge* 17, 2008.

dengang kun var 9,3 %.⁸⁹ En forklaring på det stærke nej i 2008 kan findes i den mobilisering, der havde fundet sted blandt pædagogerne siden 17. maj 2006, såvel som den afsmittende effekt, der kom fra de andre kvindefag.

Pædagogerne havde været en aktiv gruppe i gadebilledet siden 2006, både gennem velfærdsbevægelsens demonstrationer 2006-2007, men også selvstændigt i forbindelse med de overenskomststridige strejker i efteråret 2006. Gennem disse var forventningerne nok langsomt vokset, og for de strejkeparate pædagoger ville en konflikt udgået i sidste minut delvist føles som en aflyst finale.

Gejsten fra de andre kvindefag kan også have haft en indvirkning på pædagogernes strejkelyst. Følgende citat fra fritidspædagogisk leder på SFO Skrænten, Carin Weibull, afslører i hvert fald en stor lyst til at slutte sig til de andre strejkende kvindefag: "I disse dage møder jeg de gule veste, de røde hænder, de høje storke på min vej til og fra arbejde. Det gør mig helt høj og dybt misundelig."⁹⁰ Denne tendens blev muligvis også forstærket af, at pædagogernes gennem deres arbejdspladser allerede var i direkte forbindelse med strejken, da pædagogmedhjælperne, som hører under FOA, allerede strejkede. Pædagogerne var altså kollegaer med strejkende, og flere har nok ikke villet stå tilbage for disse.

Efter at pædagogerne tilsluttede sig strejken var omkring 44 % af alle offentlige ansatte i konflikt.⁹¹ Dette siger noget om, hvor stor en del af den offentlige sektor, der består af rene kvindefag, såvel som hvor omfangsrig konflikt faktisk var.

FORSLAGET OM LIGELØNSKOMMISSIONEN UDVIDEDE LIGELØNSBEVÆGELSEN

Før og i løbet af strejken krævede både BUPL, FOA og Sundhedskartellet, at der skulle nedsættes en ligelønskommission efter norsk forbillede, der skulle kortlægge forskellene mellem mænd og kvinders lønninger i Danmark,⁹² og ligesom i Norge skulle politikerne forpligte sig på at følge op på kommissionens anbefalinger. En forpligtelse, der sandsynligvis ville bevirke, at politikerne på længere sigt ville skulle øremærke en betragtelig sum på finansloven til kvindefagene. Strategien for at kræve en ligelønskommission var bevidstheden hos de kvindedominerede fag om, at ligelønnen selv i bedste fald ikke ville blive vundet igennem en enkelt strejke, og at man derfor var nødt til at tænke langsigtet.⁹³ Noget fagforeninger også meldt klart ud under strejken:

Vi skal have en ligelønskommission. Vi skal have gennemanalyseret præcist hvor meget, pædagogerne og de andre grupper halter bagefter, og så skal der rettes op på for-

89 Steffen Hagemann: "OK 2008: Så skal lønnen op", *Børn og Unge* 17, 2008.

90 Sørensen mfl: *Tid til nye tider*, s. 55.

91 Jesper Due og Jørgen Steen Madsen: *Resume*, s. 6.

92 *Berlingske Tidende* 14.4 2008: "Politisk uro om ligelønskommission".

93 <http://fysio.dk/Lon-og-ansattelse/Nyheder/OK-08-Klar-til-konflikt/> (27.11.2013).

holdene ved hjælp af en ekstraordinær pose penge fra statskassen. Nedsættelse af en ligelønskommission er også et af BUPL's krav for at afslutte strejken.⁹⁴

Ideen om en ligelønskommission med bindende forpligtelser var politikerne dog langt fra enige om.⁹⁵ Overordnet set var VK-regeringen såvel som Socialdemokraternes holdning dog den, at man godt kunne nedsætte en undersøgende lønkommission, men ikke en, hvori der fulgte penge med: "Helt generelt er pengene brugt. Hvis der er skævheder i systemet, må parterne tale om, hvordan de kan rette op på dem."⁹⁶ Politikernes forslag om en undersøgende lønkommission fremfor en bindende ligelønskommission blev ikke modtaget positivt hos kvindefagene, der var bange for at ligelønnen skulle drukne i den bredere undersøgelse, og at det ville blive en syltekrukke.⁹⁷

I fagbevægelsen fik det oprindelige forslag om en ligelønskommission støtte fra HK og 3F, der dog betingede sig, at en ligelønskommission også skulle beskæftige sig med ligelønnens tilstand på det private arbejdsmarked.⁹⁸ Ud af HK's medlemmer er 77 % kvinder, og selvom et flertal af disse er ansat i den private sektor,⁹⁹ er det indlysende, hvorfor fagforeningen så en fordel i ligelønskommissionen. 3F derimod har knap 1/3 kvindelige medlemmer,¹⁰⁰ så samme umiddelbare interesse i en ligelønskommission som HK har denne fagforening ikke. 3F har dog historiske grunde til at støtte op om ligestillingsinitiativer, da fagforeningen opstod ud fra en fusion mellem det rent kvindelige forbund Kvindeligt Arbejderforbund Danmark (KAD) og Specialarbejderforbundet i Danmark (SID). Arven fra KAD betinger derfor en hensynstagen til ligestillings spørgsmål. Alt i alt kan det altså konkluderes, at kravet om ligeløn i det offentlige også fik aktiveret fagforeninger med kvinder ansat i det private.

Der var dog også dele af fagbevægelsen, der var stærkt kritiske over for den forslåede kommission, heriblandt AC og Danmarks Lærerforening: "Jeg har svært ved at forstå, hvad organisationerne vil med det her. Jeg har ikke en tro på, at en ligelønskommission eller en lønkommission er en slags mirakelkur, der løser alting. Jeg tror, at man skal passe på med at skabe nogle urealistiske forventninger

94 Lasse Bjerg Jørgensen: "BUPL mener: Løsning til ligeløn ligger lige for", *Børn og Unge* 19, 2008.

95 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 193-194.

96 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 194. Citatet er af Lars Barfoed, De Konservative.

97 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 194.

98 http://www.hk.dk/handel/nyheder/nyhedsarkiv/maj_2008/hk_lad_os_saa_faa_den_ligeloenskommission?tilpas (19.8.2013).

99 http://www.hk.dk/om_hk (19.8.2013).

100 <http://forsiden.3f.dk/apps/pbcs.dll/artikkel?Avis=SD&Dato=20060420&Kategori=OM3F&Lopenr=60420054&Ref=AR&profile=2195> (19.8.2013).

- så vil vi bare få yderligere frustrationer.”¹⁰¹ Citatet vidner om en frygt for, at en ligelønskommission ville skabe øget splittelse i fagbevægelsen. Denne frygt var nok ikke helt ubegrundet, og da fagbevægelsen i forvejen var splittet omkring overenskomstforhandlingerne 2008, er det forståeligt, hvorfor flere af fagforbundene var bekymrede for, om forhandlingsfællesskaberne ville kunne holde til uenighederne i fremtiden. For en udefrakommende kan det dog virke som en dårlig taktik at prøve at lukke ned for de særlige problemstillinger knyttet til de kvindedominerede fag. Men dette kan muligvis forstås i sammenhæng med, at de kritiske fagforbund også var bekymrede for, at en ligelønskommission ved kommende forhandlinger ville betyde et autoritetstab for fagbevægelsens i forhold til selv at fordele midler,¹⁰² da dele af disse på forhånd ville være øremærket til bestemte grupper. Et sådan autoritetstab ville være en ændring i fagbevægelsens rolle, og selvom den politiske indblanding kun ville være midlertidig, ville det stadig være et autoritetstab for fagbevægelsen. Ydermere ville en forpligtende ligelønskommission sandsynligvis ikke fremsætte konklusioner, der ville gavne AC og Danmarks Lærerforening ved kommende overenskomstforhandlinger. Snarere ville den diktere tilbageholdenhed mht. til løn for at finansiere kvindernes lønfremgang, og dette ville være svært at sælge til medlemmerne.

Det var dog ikke kun fagbevægelsen og politikerne, der forholdt sig til en mulig ligelønskommission, men også kønsforskere og arbejdsmarkedsforskere, som fordelte sig på to hold, hvor kønsforskerne udtrykte begejstring for de ligestillingsperspektiver, strejken bragte med sig, mens arbejdsmarkedsforskerne udtrykte bekymring omkring ideen om en ligelønskommission og øremærkning af midler til kvindefagene, med henvisning til, at det var en underminering af den danske model.

Kønsforskerne gik aktivt ind i strejken, bl.a. holdt lektor Kenneth Reinicke tale i forbindelse med Sundhedskartellets demonstration for ligeløn den 17. april 2008,¹⁰³ og fra Karen Sjørup (leder af Center for Ligestillingsforskning, RUC) blev der heller ikke sparet på de rosende ord: ”Man kan ikke rose Dennis Kristensen og Connie Kruckow nok for at holde fast ved, at der er tale om en køns-lønsproblematik. Det, at man overhovedet får taget hul på den problemstilling, synes jeg er et stort skridt.”¹⁰⁴ Arbejdsmarkedsforskerne allierede sig ikke på samme måde direkte med en af parterne, men positionerede sig i rollen som uvildige eksperter, der manede til forsigtighed:

101 Politiken.dk (30.5 2008): ”Fagforbund advarer mod ligelønskommission”. Citatet er af Anders Bondo Christensen, formand for Danmarks Lærerforening og for KTO.

102 Politiken.dk (30.5 2008): ”Fagforbund”.

103 Maria Jørvad: ”40.000 krævede ligeløn foran Christiansborg”, *Synergi* 23.4.2008.

104 *Tv2 nyhederne* 6.5.2008: ”Danmark langt bagud med ligeløn”.

Med et politisk indgreb og en stor pose penge er der jo ingen grund til at gå til forhandlingsbordet næste gang, så kan vi istedet have et system, hvor de enkelte organisationer fremsætter ønsker og argumenter for lønstigninger til en komite. Komiteen skal så beslutte, hvilke lønstigninger de enkelte organisationer må få.¹⁰⁵

Forskernes forskellige standpunkter til samme konflikt er en ret præcis spejling af de to principper, der stødte sammen i diskussion omkring ligelønskommissionen, nemlig princippet omkring arbejdsmarkedets parters uafhængighed og princippet omkring ligestilling mellem kønnene. Et kompromis mellem disse principper var svær at finde i sagen om ligestillingskommissionen og øremærkning af midler, og derfor er det ikke underligt, at forskerne, som trods alt også er påvirket af forskellige diskurser, stod splittet omkring, hvad der var vigtigst at tilgodese.

Alt i alt kan det konkluderes, at kravet om en ligelønskommission satte en kædereaktion i gang i samfundet, hvor resten af fagbevægelsen, Folketinget såvel som dele af academia blev hevet ind i ligestillingsdebatten. Dette er et udtryk for, hvor dygtig ligelønsbevægelsen var til at diktere dagsordenen og samtidig interessant i forhold til, at ligelønnen længe havde været et dødt emne i den brede samfundsdebat.

STREJKERNES FORLØB

Strejkerne var på mange måder usædvanlige. For sygeplejerskerne blev den knap 9 uger lange strejke den længste nogensinde.¹⁰⁶ For pædagogerne var det første gang, at man ikke strejkede overenskomststridigt.¹⁰⁷ For FOA var strejken usædvanlig i og med, at man strejkede på både kommunalt og regionalt niveau, og dermed faktisk kørte to strejker sideløbende (før kommunalreformen i 2007 forhandlede man kun på et plan). Således indgik FOA forlig med KL den 5. maj 2008, og derfor stoppede strejkerne i kommunerne, men fortsatte på regionalt niveau.

Overalt i landet var der stor aktivitet blandt de strejkende, hvilket udmøntede sig i et væld af forskellige aktioner organiseret på græsrodsplan. Organisationerne kørte selvstændigt deres egne strejker, men disse havde alligevel mange fællestrekk, og lokalt valgte de strejkende ofte at samarbejde på tværs af faggrupper. Dette beviser, at de strejkende i kraft af deres kønsmærkede fag opfattede sig som et samlet interessefællesskab, og at de tidligere stridigheder på baggrund af uddannelseslængde var glemt eller i hvert fald skubbet i baggrunden. Dette store fællesskab havde stor betydning for de strejkende. I hvert fald fremhæver mange af de strejkende de fælles aktioner som værende de bedste, f.eks.: "Men det aller-

105 *Information* 30.4.2008: "Ligelønskommission vil give rivegilde i fagbevægelsen". Citatet er af arbejdsmarkedsforsker Jesper Due, KU.

106 Sigurd Nissen-Petersen: "Den længste strejke", *Sygeplejersken* 12, 2008.

107 Ivan Enoksen: "OK 2008: Et stort skridt nærmere konflikten", *Børn og Unge* 8, 2008.

bedste var at være med i det store fælles optog gennem byen sidste tirsdag sammen med sundhedskartellet og BUPL Århus.”¹⁰⁸ De få steder, hvor der ikke blev arrangeret fællesaktioner eller lignede, udtrykker flere da også skuffelse herover: ”På et tidspunkt skulle sygeplejerskerne samles på Christiansborg slotsplads. Vi foreslog, at vi gik med, støttede dem, ud fra devisen: Jo flere man er, jo højere lyder man jo. Men de var slet ikke interesserede.”¹⁰⁹

Ved overenskomststrejkerne kan de medvirkende altså fremstilles som en samlet kvindebevægelse organiseret omkring en fælles ligestillingsdagsorden. Omend overstående citat viser, at der har været regionale forskelle på, hvor stærkt fællesskabet har været. Dette er interessant, da en sådan bevægelse ikke har været til stede i Danmark siden starten af 1980’erne. Når jeg bruger udtrykket kvindebevægelse, vil jeg gerne understrege, at det ikke skal opfattes således, at fagenes mandlige medlemmer ikke var med, men at de strejkende havde en klar selvforståelse som værende kvindefag og tildelt en lavere løn, fordi de arbejdede i et stereotypet kvindejob.

Den bevidsthed omkring sig selv som kvindefag, og derfor underlagt specielle forhold på arbejdsmarkedet, ser vi også tydeligt i fagforeningernes kampagner, der alle havde et tydeligt kønsperspektiv. Sundhedskartellet og FOA markerede det meget direkte med skrevne slogans som ”offentlige koner vil have flere kroner” og ”ligeløn, det handler om vilje” på bannere, T-shirts og de karakteristiske skilte formet som røde hænder.¹¹⁰ BUPL derimod valgte en mere underspillet strategi ved at lave alt deres materiale såsom bannere, T-shirts og foldere i farven magenta (stærk pink-lilla), der i vores kultur typisk associeres med det feminine. De strejkende valgte desuden hovedsagelig at lave deres aktioner og happenings humoristiske og/eller venlige. Befolkningen blev således ikke mødt af alvorlige strejkende med røde faner, men oftere af små grupper af f.eks. dansende sygeplejersker,¹¹¹ pædagoger på prinsessepicnic¹¹² eller sosu’er, der delte gær ud for at få lønnen til at hæve.¹¹³

STREJKENS RESULTAT

BUPL, FOA og Sundhedskartellet endte alle med at indgå forlig, og ingen af strejkerne endte således med det regeringsindgreb, som mange ellers havde spået. Det første forlig blev indgået 5. maj mellem FOA og KL med en lønramme på 13,4, altså en beskeden sprængning af KTO rammen.¹¹⁴ Et lignende forlig fik FOA igen-

108 Sørensen mfl.: *Tid til nye tider*, s. 47. Citatet er af Jytte Svensson, sosu-vikar, Aarhus.

109 Rohweder: *Kamp til strengen*, s. 35. Citatet er af Dorthe Andersen, sygehjælper.

110 Sørensen mfl.: *Tid til nye tider*, s. 47 og 79.

111 Sørensen mfl.: *Tid til nye tider*, s. 51.

112 Sørensen mfl.: *Tid til nye tider*, s. 62.

113 Sørensen mfl.: *Tid til nye tider*, s. 45.

114 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 211.

nem med Danske Regioner den 23. maj.¹¹⁵ Sundhedskartellet og BUPL strejkede til og med den 13. juni, hvor pædagogerne indgik forlig med KL og Sundhedskartellet med Danske Regioner, også her blev KTO-rammen på 12,8 % sprængt, dog kun med omkring 0,4-0,5 %.¹¹⁶ Alle fire forlig gik massivt igennem ved urafstemningerne, og i alle fagforeningerne var stemmeprocenten usædvanlig høj.¹¹⁷ Således fik de strejkende altså en større lønfremgang, end de kunne have opnået ved KTO-forliget. Ser man kun på, om ligelønsgebet flyttede sig procentvis, havde forløbet op til og under strejken kun ringe effekt. Dette skyldes, at sprængningen af rammen var relativt begrænset, hvilket betød, at de ekstra penge, det enkelte medlem ville få om måneden, ikke var specielt flere, end de havde fået med lønrammen på 12,8. Dette betyder dog ikke, at de strejkede forgæves. For det første lykkedes det de strejkende at få sat gang i en debat om ligeløn både i Folketinget og i medierne, herunder om den danske model i sin nuværende form kan tilbyde en holdbar løsning til kvindefagene. For det andet lykkedes det dem at skabe et stærkt fællesskab organiseret omkring ligelønssagen.

Strejkerne sluttede ligeledes, uden at kvindefagene fik den ligelønskommission efter norsk forbillede, som de havde ønsket sig. Men i september 2008, knap 4 måneder efter den sidste strejkes afslutning, blev der nedsat en lønkommission.¹¹⁸ Lønkommissionens opgave blev udelukkende kortlæggende, dvs. at politikerne ikke forpligtede sig økonomisk på dens anbefalinger. Lønkommissionen fik derfor ikke den slagstyrke, som kvindefagene havde bedt om. Ydermere blev målet for dens undersøgelser også bredere, end kvindefagene havde ønsket.¹¹⁹ Udover overvejelser omkring ligeløn og det kønsopdelte arbejdsmarked skulle kommissionen også arbejde med spørgsmål som uddannelse, fleksibilitet og lederskab i henhold til at sikre en effektiv drift af den offentlige sektor, særligt med henblik på at udvikle og fastholde talentmasse.

Kommissionen bestod af i alt 36 medlemmer; heraf 4 eksperter på området, 5 fra LO (herunder 1 repræsentant for FOA), 4 fra FTF (herunder 1 repræsentant fra BUPL), 2 fra AC, 1 fra CFU¹²⁰, 2 fra KTO, 1 fra Sundhedskartellet, 5 fra Finansministeriet, 6 fra KL, 6 fra Danske Regioner og 1 fra DA tilknyttet som ekspert.¹²¹ Således var alle de stridende parter fra forløbet omkring overenskomsten 2008 med i kommissionen, og et væld af forskellige interesser var derfor stadig på spil. Dette kom da også tydeligt til udtryk, da kommissionen efter halvandet år

115 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 214-215.

116 Britta Søndergaard: "Sygeplejerskerne stemte ja", *Sygeplejersken* 13, 2008 og Ivan Enoksen mfl: "OK 2008: Smal strejkesejr", *Børn og Unge* 22, 2008.

117 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 213-215.

118 *Lønkommissionens redegørelse*, bind 1, København: Lønkommissionen 2010, s. 5.

119 K. Jacobsen og D. Pedersen: *Kampen*, s. 235-236.

120 Centralorganisationernes Fællesudvalg.

121 http://www.lonkommissionen.dk/lonkommissionens_medlemmer.html. Citeret 22.10.2014.

fremlagde sin rapport, og medlemmerne var dybt uenige om, hvordan den skulle læses.¹²² Kommissionen løste altså ikke de grundlæggende uenigheder, ej heller flyttede den regeringen. Finansminister Claus Hjort Frederiksen drog nemlig en langt mere vidtrækkende konklusion på rapporten, end nogle af kommissionsmedlemmerne havde gjort, nemlig at der slet ikke var noget ligelønsproblem i det offentlige: "Jeg er glad for at få bekræftet, at der ikke er noget ligelønsproblem inden for det offentlige."¹²³

Alt i alt var uenigheden om uligelønnen, og hvad der skulle gøres ved den, altså lige stor før og efter kommissionen. Alligevel udråbte kvindefagenes fagforening både kommissionens nedsættelse såvel som rapporten som en succes.¹²⁴ Disse udsagn var nok til dels taktiske, i og med at fagforeningerne havde interesse i, at medlemmerne syntes strejken havde været en succes. *Men* kommissionen var på sin måde også en succes for kvindefagene, da den holdt liv i debatten om ligeløn, og hermed sikrede en platform at fortsætte kampen fra – dels i forhold til at holde gejsten oppe hos medlemmerne mellem overenskomstforhandlinger, men også i forhold til at bevare sympatien i befolkningen. Ergo kan kommissionen betragtes som en i hvert fald delvis opfyldelse af målet om at fastholde ligestilling og uligeløn som et centralt tema i samfundsdebatten efter konfliktens slutning.

Alt i alt var ligelønsbevægelsen største sejr altså på det diskursive niveau, dvs. i forhold til at forandre, hvordan vi betragter kvinder ansat i omsorgsfag såvel som synet på, hvordan vi skal håndtere det kønsopdelte arbejdsmarked. Mens sejren på det realpolitiske niveau, dvs. i forhold til at forandre deres lønmæssige arbejdsvilkår, var beskeden. Dette kan anskues i forhold til teorien omkring "windows of opportunity", der forudsiger, at en bevægelses forandringspotentialer aldrig kan være større end revnerne i den strukturelle ramme tillader.¹²⁵ Dette efterlader os med spørgsmålet, om de nuværende strukturer i det danske samfund simpelthen ikke havde de nødvendige åbninger til store realpolitiske forandringer i kvindefagenes løn. I så fald kan de diskursive ændringer, bevægelsen opnåede, betragtes som det, der muligvis kan skabe de revner i strukturen, som åbner en mulighed for at opnå en realpolitisk forandring i fremtiden.

122 Marie Bille: "Uligeløn: Ekspert er vildt uenige", *Børn og Unge* 1, 2011.

123 Marie Bille: "Uligeløn".

124 Se f.eks. Sundhedskartellet.dk (17.9.2008): "Nedsættelse af lønkommission stor sejr for Sundhedskartellet" og uoplyst skribent, citeret fra *Berlingske Tidende*: dr.dk. (25.5.2010): "Lønkommission: Kvindeløn 30 pct. Bagud".

125 Myra Marx Ferree: *Varieties of feminism – German gender politics in global perspective*, Stanford: Stanford University Press 2012, s. 11.

VAR FORLØBET OMKRING

OVERENSKOMSTFORHANDLINGERNE 2008 USÆDVANLIGT?

Forløbet omkring overenskomstforhandlingerne 2008 er flere gange blevet fremhævet som usædvanligt, først i medierne,¹²⁶ og siden hen også i forskningen: "Tilbage står alt i alt, at det helt usædvanlige forløb af overenskomstforhandlingerne 2008 efter vores opfattelse er et udtryk for, at den "danske model" på det offentlige område både er sat under et stærkt ydre pres og ramt af indre opbrud..."¹²⁷

Men var kvindefagenes optræden historisk set så usædvanlig, som den bliver fremhævet som? Dette er selvfølgelig et relativt spørgsmål, men kvindefagenes ageren omkring forløbet i 2008 er i hvert fald ikke unik, hvis man ser på, hvordan kvinder tidligere har ageret i forbindelse med faglig organisering. Historisk set har kvinder haft et anderledes forhold til fagbevægelsen end mænd, hvor de har haft en lavere organisationsgrad, mindre strejkeparathed og ringe ledelsesmæssig repræsentation.¹²⁸ I hele fagbevægelsen har der historisk set desuden ikke været vilje til at prioritere ligelønskrav ved overenskomstforhandlinger.¹²⁹ Arbejdende kvinder har derfor helt tilbage til 1800-tallet ofte søgt alternative veje til at gennemføre ligelønskrav.¹³⁰

Omkring overgangen til 1900-tallet opgav de danske lærerinder f.eks. at få Danmarks Lærerforening til at støtte deres krav om ligeløn med de mandlige lærere, og valgte i stedet at appellere direkte til folkestemningen og Folketinget gennem Dansk Kvindesamfund. Så selv om danske lærerinder kun udgjorde en begrænset del af medlemmerne i Danmarks Lærerforening omkring skiftet til 1900-tallet,¹³¹ kan de alligevel betragtes som en velorganiseret og aktiv faggruppe. Et nyere eksempel er KAD's krav om ligelønnens indførelse i 1960erne og 1970erne. Her var den øvrige fagbevægelse sen til at slutte op om KAD, hvilket førte til en alliance med rødstrømpebevægelsen omkring ligelønskravet. En alliance, der blev betydeligt stærkere efter overenskomstforhandlingerne i 1971, hvor den øvrige fagbevægelse accepterede ikke at få ligeløn mod en betragtelig lønstigning til de ufaglærte mænd. Overenskomstresultatet 1971 førte desuden til en skarp kritik af den etablerede fagbevægelse fra KAD's og andre mindre kvindeforbunds side, såvel som krav om, at Folketinget gik aktivt ind i problemstillingen.¹³²

126 Ritzau 10.12.2007: "Slagsmål om nye overenskomster går i gang".

127 Jacobsen og Pedersen: *Kampen om den danske model*, s. 248.

128 En undtagelse er dog DSR, der altid har været ledelsesmæssigt domineret af kvinder.

129 Hening Jørgensen: *Det offentlige*, s. 160-161.

130 Christer Thörnqvist: "Kvinder og strejker" i Deding og Holt (red.): *Hvorfor har vi*, s. 201-203.

131 Adda Hilden og Erik Nørr: *Lærerindeuddannelsen – Lokalsamfundenes kamp om seminariedriften – Dansk læreruddannelse 1791-1991*, bind 3, Odense: Odense Universitets forlag 1993, s. 230.

132 <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/kampen-for-ligeloen-1951-til-nu/> (30.2.2014).

Ergo kan det konkluderes, at de offentlige ansatte kvinders alliance med velfærdsbevægelsen i 2000'erne er sammenlignelige med både KAD's alliance med rødstrømpebevægelsen i 1970'erne og lærerindernes med Dansk Kvindesamfund ved overgangen til 1900-tallet. I alle tre tilfælde finder vi desuden et ønske fra kvinderne om, at Folketinget skulle gå aktivt ind i problemstillingen, hvilket var anledning til konflikt med den resterende fagbevægelse. Princippet om det af Folketinget politisk uafhængige arbejdsmarked er altså noget arbejdende kvinder ligeledes har fundet det fordelagtigt at bryde med før.

I dag er kvinderne dog langt mere etablerede på arbejdsmarkedet, end de var i slutningen af 1800-tallet og i 1970'erne, og ligeledes udgør kvindefagene en langt større del af arbejdsmarkedet end før, og hermed er det sandsynligt, at presset på den nuværende model vil stige i fremtiden.

RØDSTRØMPERNES TILBAGEVENDEN?

I forløbet omkring overenskomstforhandlingerne 2008 blev ligelønsspørgsmålet behandlet som et kollektivt problem. Ligeledes så man, hvordan kvinder organiserede sig under paroler om ligestilling, og herigennem skabte fællesskaber hovedsagelig bestående af kvinder. Dette bringer umiddelbart tanker tilbage til 1970'ernes kvindebevægelse. En association flere af de strejkende også selv fik: "Denne her strejke har virkelig gjort noget ved kvinderne. Vi har fundet de gamle røde strømper frem."¹³³

I sit 2-bindsværk om rødstrømperne¹³⁴ beskriver Drude Dahlerup, hvordan kvindeoprøret i 1970'erne gjorde opposition mod den traditionelle kvinderolle legitim. Dette fordrede, at samfundsdiskursen omkring kønsrollerne flyttede sig, samt at politikerne reagerede ved at vedtage love og afsætte penge til projekter, der understøttede de nye kønsroller.¹³⁵ Ligelønsbevægelsen i slutningen af 2000'erne gjorde i høj grad også deres krav legitime i befolkningen i og med, at støtten til de strejkende var høj hele konflikten igennem. Derfor vil jeg også hævde, at ligelønsbevægelsen synes at have haft held med til at ændre diskursen omkring de ansatte i kvindefag, ligesom rødstrømperne gjorde det med kønsrollerne. Men i modsætning til 1970'erne havde denne diskursændring tilsyneladende ingen effekt på, hvordan Folketinget forholdt sig til problemstillingen – jævnfør, at regeringen og det meste af Folketinget nægtede at imødekomme de strejkendes krav om øremærkede midler eller en forpligtende ligelønskommission.

I kønsforskningen har det været en fremherskende tese, at der i Danmark er en vis bevægelsesafhængighed i forhold til kønspolitiske spørgsmål, idet disse

133 Britta Søndergaard: "Sejheden kan ingen tage fra os", *Sygeplejersken* 13, 2008. Citatet er af Alma Kathrine Jensen, sygeplejerske og fællestillidsmand ved Holstebro Sygehus.

134 Drude Dahlerup: *Rødstrømperne – den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*, Bind 1-2, København: Gyldendal, 1998.

135 Dahlerup: *Rødstrømperne* bind 2 s. 42-44. Eksempler på love er kvinders adgang til militæret i 1971, loven om fri abort i 1973 og ligelønsloven 1976.

generelt er blevet bragt til Folketingets opmærksomhed gennem udenomsparlamentarisk pres og aktivitet.¹³⁶ Hele forløbet omkring overenskomstforhandlingerne 2008 viser dog, at selv om der opstår en relativt stærk bevægelse med en ligestillingspolitisk sag, synes dette altså ikke længere nødvendigvis at føre til, at Folketinget opprioriterer området. Der synes altså ikke nødvendigvis at eksistere den samme kobling, som vi så i 1970'erne og starten af 1980'erne.

Et andet fællestræk mellem ligelønsbevægelsen i 2000'erne og rødstrømpebevægelsen var, at disse også benyttede græsrodsaktivisme. Men trods disse fællestræk adskilte ligelønsbevægelse sig dog også på fra 1970'ernes kvindebevægelse på en række centrale punkter:

1. Rødstrømpebevægelsen havde et ideal om flad struktur i bevægelsen og undgik af princip at udpege ledere eller at organisere sig i traditionelle organisationer. Disse idealer havde ligelønsbevægelsen aldrig. Godt nok arrangerede de menige medlemmer ved flere lejligheder aktiviteter lokalt og spontant, men hos disse aktivister var der hele tiden et ønske om, at fagbevægelsens top også skulle gå ind i kampen.
2. Rødstrømperne var primært akademikere, mens ligelønsbevægelsens kerne bestod af kvinder med mellemlang videregående eller kort uddannelse.
3. Rødstrømperne, og for den sags skyld også fagforeningen KAD, der også var meget aktiv i ligestillingsdebatten i 1970'erne, var rene kvindebevægelser. Ligelønsbevægelsen derimod havde rødder i den kønsblandede velfærdsbevægelse, og under overenskomststrejken deltog de mænd, der tilfældigvis arbejder i et kvindefag også. Inklusionen af disse mænd betød, at der i 2000'erne ikke opstod den samme rammefortælling som i 1970'erne om, at en kamp for ligestilling også nødvendigvis måtte betyde en kamp mellem kønnene. Dette har nok gjort legitimeringen af lønkravet nemmere
4. Hvor rødstrømperne ville omlægge hele samfundet, ville ligelønsbevægelsen "kun" sikre en lukning af ligelønsgabet. Dette betyder, at ligelønsbevægelsen modsat rødstrømpebevægelsen ikke var synlig og gældende på stort set alle politikområder, men også, at de havde nemmere ved at samle sympati i befolkningen, da deres projekt var mere overskueligt og mere inden for generel konsensus. Begge bevægelser synes dog at have haft en vis orientering mod venstrefløjen.

Således er 2000'ernes kamp for ligeløn altså ikke rødstrømpebevægelsens tilbagevenden, men denne nye kollektive organisering er alligevel interessant. For det første fordi det betyder, at man i forbindelse med ligestillingspolitik på arbejds-

136 Fiig: *Det vigtigste*.

markedet såvel som ved overenskomstforhandlinger må medregne en ny aktør. For det andet fordi det på længere sigt kan medføre ændringer i vores mentalitet omkring, hvordan ligestilling bedst sikres - fra at ligestilling er individets ansvar til, at det er kollektivets. Ligeledes går bevægelsen imod de tendenser, forskningen ellers har beskrevet som herskende inden for ligestillingspolitik - nemlig at opslutningen til en kollektiv ligestillingsbevægelse er faldende, og at ligestilling i højere og højere grad bliver anset som et personligt anliggende.¹³⁷ Tiden må så vise, om man bør betragte ligelønsbevægelsen som starten på en ny tendens omkring, hvordan ligestillingspolitik i Danmark forgår, eller om forløbet bare var en enkelt undtagelse fra den generelle udvikling.

ASTRID ELKJÆR SØRENSEN

PH.D.-STUDERENDE

INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND (HISTORIE), AARHUS UNIVERSITET

EMAIL: HISAES@CAS.AU.DK

ABSTRACT

From welfare-movement to equal pay-movement: The fight for equal pay by public-sector, female-dominated professions in connection with the collective bargainings in 2008

Astrid Elkjær Sørensen

Department of Culture and Society (History), Aarhus University.

E-mail: hisaes@cas.au.dk

This article demonstrates how the strong equal-pay movement (consisting of public and female-dominated professions) that was active around the time of the collective bargaining 2008, arose. The equal-pay movement is an interesting topic because it is the first time since the dissolution of the Danish women's movement "rødstrømperne" in 1985 that we have seen an active and collective movement for gender equality in Denmark.

I argue how the equal-pay movement must be understood as an extension of the leftist welfare-movement that emerged in 2006 as a reaction to the Liberal-Conservative government's welfare initiatives.

The female-dominated professions did not get the equal pay they had fought for in the collective bargaining 2008. But that does not mean that they went on strike or demonstrated in vain.

137 Fiig: *Feministisk offentlighed*, s. 12.

Firstly, they managed to start a debate on equality and equal pay, both in Parliament and in the media, including a discussion about the ability of the Danish model to offer a viable solution to women's professions.

Secondly, the female-dominated professions succeeded in creating a strong collective community organized around the issue of equal pay. This is contrary to the trends we've seen in gender policy for the last twenty years and might mean that we can expect a new player in future collective bargaining.